

Wielka Brytania jako społeczeństwo postindustrialne

Naukowcy z kręgów bliskich brytyjskiej socjologii i antropologii społecznej analizując sytuację społeczno-polityczną Wielkiej Brytanii, często powołują się na koncepcję podziału pracy stworzoną przez Daniela Bella. Wedle tej teorii, osobowość człowieka oraz dotyczące go stosunki społeczne są w znacznym stopniu ukształtowane przez rodzaj wykonywanej pracy. Jeśli więc pracę potraktować jako czynnik różnicujący cechy osobowości, to – według Daniela Bella – możemy mówić o pracy w społeczeństwach preindustrialnym, industrialnym i postindustrialnym.

Podział ten charakteryzuje również rodzaj stosunków panujących w społeczeństwie. Aby zrozumieć procesy zmiany stosunku do pracy w społeczeństwach Europy Zachodniej przybliżmy właściwości każdego z okresów.

Daniel Bell twierdzi, iż życie w społeczeństwach preindustrialnych charakteryzuje stan, który można by nazwać *grą przeciw naturze*. „Siła robocza skoncentrowana jest głównie w rolnictwie, górnictwie,

rybołówstwie i leśnictwie. Pracuje się w nich w sposób tradycyjny, wykorzystując siłę mięśni, a wizję świata warunkuje zmienność pór roku, pogoda, urodzajność gleby, ilość wody, głębokość szymbów, susze, powodzie. Okoliczności te kształtują rytm życia”.⁸

Spółczeństwa industrialne prowadzą *grę przeciwko naturze sztucznej*. Świat ulega racjonalizacji i technicyzacji, siłę fizyczną zastępuje energia, a co jest z tym związane – jej efekt to masowa produkcja. Wreszcie jest to świat „organizacji, hierarchii i biurokracji, w którym ludzi traktuje się jak rzeczy, łatwiej bowiem koordynować rzeczy niż ludzi”.⁹

Spółczeństwo postindustrialne jest *grą pomiędzy osobami*, społeczeństwo jest komunalne, podstawowa komórka to raczej zorganizowana społeczność a nie jednostka ludzka. Współpraca między ludźmi jest jednak czymś znacznie trudniejszym niż zarządzanie rzeczami. Warunkiem istnienia wspólnoty jest partycypacja w niej jej członków. Kiedy zaś wiele różnych grup dąży do zbyt wielu różnych celów, nie akceptuje kompromisów, prowadzi to do impasu a w najgorszym wypadku do zaostrzających się konfliktów.

Zmiany rodzaju wykonywanej pracy – w myśl tej teorii – mają ogromny wpływ na modyfikację stosunków panujących w społeczeństwie. „Ludzie żyją coraz bardziej poza porządkiem natury i coraz mniej mają do czynienia z maszynami i rzeczami: stykają

8. Daniel Bell, *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, PIW, Warszawa 1998, s.185.

9. Tamże, s.185.

się wyłącznie wzajemnie ze sobą” – tak ten proces postrzega cytowany Daniel Bell.¹⁰

Sytuacja ta doprowadza do stanu, w którym: „rzeczywistość nie jest czymś zewnętrznym wobec człowieka stojącego samotnie i w trwodze wobec świata, którego on nie stworzył. Ona sama staje się problematyczna i ma być przekształcana”.¹¹

Skoncentrujmy się na istocie społeczeństwa postindustrialnego oraz zmianie stosunków społecznych w nim występujących. Przekształcenie się społeczeństwa industrialnego w postindustrialne – jak twierdzi Daniel Bell – uwarunkowane jest ekonomią oraz gospodarką. Zmiana ta dokonuje się poprzez zmniejszenie zatrudnienia ludzi w gospodarce produkcyjnej (*industry*) na rzecz zwiększenia się zatrudnienia w sektorze usług (*services*).

Co ważniejsze, z sytuacją tego typu mamy do czynienia w Wielkiej Brytanii od dekady lat siedemdziesiątych do lat dziewięćdziesiątych XX w. Socjologowie brytyjscy dostarczają ciekawych danych na temat zmian struktury zatrudnienia. David Shepherd w swych badaniach przeprowadzonych w Liverpoolu zauważa, iż zatrudnienie pracowników w przemyśle ciężkim w roku 1971 wynosiło 240 000 osób, by w roku 1981 spaść do liczby 150 000 osób. Sytuacja ta, jak potwierdzają badania, doprowadziła do zwiększenia się liczby bezrobotnych w Liverpool o 20%. Jest to ubocznym efektem przejścia społeczeństwa industrialnego w

10. Tamże, s. 185.

11. Tamże, s. 185.

postindustrialne. I choć od ogłoszenia wyników powyższych badań minęło 20 lat, na skutek niezmiernie szybkiego rozwoju nowych technologii tendencje spadku zatrudnienia w przemyśle ciężkim w dalszym ciągu się pogłębiają. Dokumentują to analizy specjalistów. Przekształcenia w dziedzinach zatrudnienia, a co jest z tym nierozłącznie związane zmiany w strukturze społecznej, utwierdzają badaczy nauk społecznych w przekonaniu, że Wielka Brytania jest jednym z pierwszych państw, w którym zauważono proces przekształcenia się społeczeństwa industrialnego w społeczeństwo post-industrialne.

Z krytyką teorii Daniela Bella wstąpił brytyjski profesor socjologii John Urry w swej książce pod tytułem *Consuming Places*. Ów autor twierdzi, że przejście od społeczeństwa industrialnego do społeczeństwa post-industrialnego nie tylko uwarunkowane jest czynnikiem uprzemysłowienia, jak chciałby to widzieć Daniel Bell, lecz jest efektem szerszych procesów kulturowych. Według Johna Urryego, od początku dwudziestego wieku w społeczeństwach zachodnich mamy do czynienia ze stanem, który określa on mianem „społeczeństwo zorganizowane” (*organised*). Na stan taki wpływ miało wiele współzależnych czynników, między innymi: „powiększająca się dominacja gospodarki narodowej, wpływ społecznych i politycznych instytucji na ludzkie życie [...]. Brytyjska polityka uformowana została poprzez system

klas społecznych. Ludzie przebywający w homogenicznym społeczeństwie klasowym żyli w stworzonych dla nich dzielnicach, klasy społeczne głosowały na własnych polityków”.¹²

Obecnie jednak tendencje te ulegają zmianie, a sam proces organizowania się społeczeństwa uległ odwróceniu, więc współcześnie w krajach wysoko rozwiniętych mamy do czynienia z procesem nie zorganizowania (*disorganised*) społecznego. Zmiana tej tendencji, według autora, pociąga za sobą szereg współbieżnych konsekwencji, począwszy od ekonomii, a skończywszy na życiu społeczno-politycznym. Rozmywają się granice pomiędzy klasami społecznymi, w mniejszym więc stopniu mamy do czynienia z podziałem społeczeństwa na niewielką ilość homogenicznych grup. Obecnie strukturalizacja społeczeństwa według klas społecznych zastępowana jest przez pojawianie się dużej ilości grup mniejszych, bardziej różnorodnych, skupionych wokół partykularnych celów i, co więcej, cele te realizujących.

«[...] takie ruchy społeczne zjednoczone wokół problemów związanych z środowiskiem naturalnym, bronią nuklearną, nierównością społeczną, dyskryminacją rasową etc. generalnie zorganizowane są na relatywnie zdecentralizowanej bazie – raczej miejskiego buntu i rebelii niż prawdziwej organizacji [...]. W rzeczy samej trzeba przyznać, że ryzyko pojawiania się nowych konfliktów w brytyjskim społeczeństwie wzrasta współmiernie do ilości pojawiania się

12. John Urry,
Consuming places,
Routledge, London,
New York, 1995, s. 120.

tych nowych grup. Tak więc współczesny konflikt społeczny jawi się jako bardziej pluralistyczny, zbudowany na szerszym zróżnicowaniu zainteresowań”.¹³

Jak twierdzi John Urry, wraz z zakończeniem epoki industrialnej pojawia się tendencja mająca na celu deprecjację wartości epoki spod znaku „postępu”, a zarazem tęsknota, rodzaj nostalgii za „prostotą życia” sprzed okresu industrializacji. Narastające uczucie nostalgii, wraz z upływem czasu staje się jednym z trendów charakteryzujących epokę społeczeństwa postindustrialnego.

Przywołanie teorii Daniela Bella oraz uzupełnienie jej tezami Johna Urryego ma na celu przybliżenie współczesnych procesów przebiegających w społeczeństwie brytyjskim, widzianych przez pryzmat naukowej eksplikacji. Niemniej bez zrozumienia daleko idących przekształceń wewnątrz–społecznych jakie dotknęły Brytyjczyków, trudno nam będzie zrozumieć przyczyny powstania jak też sens działań podejmowanych przez grupy w rodzaju *Road Protesters*.

Lista interesujących stron internetowych związanych z tematami zawartymi w powyższym rozdziale:

www.greenpeace.org

www.zb.eco.pl/bzb/30

www.earthfirstjournal.org

www.tash.gn.apc.org

www.margareththatcher.com

www.sociology.org

13. Tamże, s. 124.